

Motion till riksdagen 2023/24:2636

av Jennie Nilsson m.fl. (S)

Familjerätt

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om stöd till föräldraskap och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja kunskapsnivån i fråga om barn och våldsutsatthet inom socialtjänst, familjerätt och rättsvårdande myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja kunskapsnivån om vuxna och våldsutsatthet inom socialtjänst, familjerätt och rättsvårdande myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att höja kunskapsnivån om hedersrelaterat våld och förtryck inom socialtjänst, familjerätt och rättsvårdande myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn också ska inkludera familjerätten med tillhörande myndigheter och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att öka barnrättsperspektivet i mål om vårdnad, boende och umgänge och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över införandet av juridiska ombud för barn i ärenden som rör vårdnad, boende och umgänge, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att snarast presentera en proposition till riksdagen med förslag om att öka barnrättsperspektivet i mål om vårdnad, boende och umgänge och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att barns rätt till ett liv fritt från våld är överordnad kontaktpincipen och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen måste tillse att Sveriges kommuner har kännedom om, och implementerar, lagstiftningen om vårdnadsöverflyttning vid våld i familjen och tillkännager detta för regeringen.

11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över en utvidgning av lagstiftningen om vårdnadsöverflyttning, med syftet att våldsutövaren inte heller ska kunna vara barnets boendeförälder, och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över en utvidgning av lagstiftningen om vårdnadsöverflyttning, med syftet att våldsutövaren inte heller ska kunna ha oövervakat umgänge med barnet, och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över en utvidgning av när vårdnadsöverflyttning ska initieras vid våld i familjen, inklusive vid hedersrelaterat våld och förtryck, och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen ska se över umgängesformen umgänge med umgängesstöd och tillkännager detta för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att öka resurserna till kommunerna för att kunna erbjuda umgänge med umgängesstöd när domstolarna efterfrågar detta, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
16. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om våld mot syskon och tillkännager detta för regeringen.
17. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om våld i nära relation och tillkännager detta för regeringen.
18. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att en översyn ska göras för att inom lagstiftningen tydliggöra ansvarsförhållandena vid våld i nära relation och tillkännager detta för regeringen.
19. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga ett utvidgat utreseförbud vid hedersrelaterat våld och förtryck och tillkännager detta för regeringen.
20. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka skyddet för barns medborgarskap och tillkännager detta för regeringen.
21. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla medlingsinstrumentet och tillkännager detta för regeringen.
22. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den kommande åtgärdsplanen mot våld i nära relation också ska inkludera åtgärder för att kartlägga, förebygga och bekämpa att våld i familjen osynliggörs inom det familjerättsliga området, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
23. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att den kommande åtgärdsplanen mot våld i nära relation också ska inkludera åtgärder för att förebygga och bekämpa ekonomiskt våld och tillkännager detta för regeringen.
24. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa en tidsgräns vid bodelning, och att regeringen ska återkomma till riksdagen, och tillkännager detta för regeringen.
25. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att införa formkrav för fullmakter och tillkännager detta för regeringen.
26. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om åtgärder för att lagstiftningen om framtidsfullmakter ska bli känd och efterlevas av berörda aktörer och tillkännager detta för regeringen.
27. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om införandet av ett nationellt testamentsregister och tillkännager detta för regeringen.

28. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en proposition med anledning av en familjerättslig lagstiftning för alla och tillkännager detta för regeringen.

1 Stöd till föräldraskap

Föräldrarna har ansvar för att se till att barnet får en trygg och god uppväxt. Samtidigt behöver samhällets stöd till föräldraskap bli väsentligt bättre. Fler föräldrar ska kunna tyda signaler om barns ohälsa, kunna tala med sina barn om dessa frågor och veta var och hur de kan söka hjälp till sina barn – och då måste samhället finnas där för barnen och föräldrarna.

Föräldrar bör tidigt och återkommande erbjudas både generella och riktade evidensbaserade föräldrastödsprogram. Det kan ske via kommunernas socialtjänster och familjerätter, via rådgivningsfunktioner samt föräldrautbildningar via BVC.

Samhället måste stödja barn att få välfungerande föräldrar, men där våld förekommer måste samhället kliva in och skona våldsutsatta barn och föräldrar från fortsatt våld. Det finns stora brister i samhällets förmåga att klara denna uppgift.

I det svenska familjestödsorienterade systemet blir samverkan med föräldrarna centralt och föräldrarnas problembeskrivningar och bedömningar ges så stort utrymme att det ofta sker på bekostnad av de våldsutsatta barnens behov och åsikter. Det är därför betydelsefullt att ge ökad kunskap inom BVC, socialtjänster, familjerätter och rättsvårdande myndigheter om olika typer av våld och övergrepp mot barn samt hur signaler kan fångas upp, tolkas och vilket stöd och/eller vilka insatser som krävs. Det handlar om alla typer av våld och övergrepp, inklusive fysiska, psykiska och sexuella, samt försummelse och latent våld.

Våld är ett mångtydigt begrepp som i både forskning och praktik kan definieras på olika sätt. Det kan handla om brottsliga gärningar som fysiskt våld och sexuella övergrepp. Våld kan också vara handlingar som enligt rådande lagstiftning inte definieras som brott, men som sammantaget kan skapa ett mönster av utsatthet: nedsättande kommentarer, ekonomiskt utnyttjande, försummelse och isolering. För att förebygga och upptäcka våld samt för att ge ett heltäckande stöd till våldsutsatta vuxna och barn samt barn som bevittnat våld, kan socialnämnden även ofta behöva ta hänsyn till och beakta kränkningar som inte är brott.

Spädbarn och små barn har en särskild våldsutsatthet liksom funktionshindrade barn, där samhället måste öka sin kompetens för att upptäcka och förhindra våld och övergrepp.

2 Myndigheters ansvar att upptäcka och reagera på våld

Den socialdemokratiskt ledda regeringen beslutade 2021 att en särskild utredare skulle lämna ett förslag till en samlad nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck. Strategin skulle anlägga ett helhetsperspektiv och möjliggöra en sammanhållen inriktning för arbetet med att förebygga och bekämpa våld mot barn under den närmaste tioårsperioden.

Tidigare i år lämnades förslaget till regeringen: I utredningen En uppväxt fri från våld föreslås en samlad nationell strategi för att förebygga och bekämpa våld mot barn, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck.

Flera av utredningens delar berör familjerätten. Det handlar bland annat om att barns våldsutsatthet ska upptäckas och att barn ska få skydd från våld, samt hur dessa frågor är kopplade till vårdnad, boende och umgänge. Det är angeläget att den kommande nationella strategin för att förebygga och bekämpa våld mot barn leder till ett systematiskt arbete i samhällets alla delar, inklusive inom familjerätten med berörda myndigheter.

Den senaste tiden har flera fall uppmärksammats där våldsutsatta barn farit illa på grund av bristande risk- och skyddsbedömningar inom familjerättens område. Det handlar bland annat om pojken i Luleå som mördades under umgänge av sin pappa, trots att flera myndigheter var medvetna om riskerna. Ett annat exempel är de flickor som trots att pappan torterat och mördat deras mamma när de var i samma hus, tvingades ha kvar honom som vårdnadshavare och socialtjänsten krävde av den mördade mammans syster att hon skulle uppmuntra döttrarna till mer kontakt med honom.

Detta är enbart två exempel där den familjerättsliga lagstiftningen och samhällets implementering av den har inneburit att barns rätt till skydd från våld och våldsutövare har fått ge vika för andra värden. Vuxenvärlden har sagt att annat är viktigare än att dessa barn ska skyddas från risk för våld och våldsutövare. Lagstiftningen och dess implementering har skapat arenor där vuxnas våld, övergrepp och manipulationer av barn har tillåtits fortgå med samhällets godkännande. Detta står i bjärt kontrast till alla vackra ord – i riksdag och regering – om samhällets ansvar att skydda barn från våld och övergrepp.

Röster har höjts för att samhället ska ta ett helhetsgrepp om dessa frågor som rör barn och vuxna som utsätts för våld, även om det rör sig om olika lagstiftningsprocesser och lagstiftningspaket. De våldsutsatta barnen och föräldrarna (oftast mammorna) behöver politiska företrädare som orkar se våldet samt lagstiftningens roll och ansvar för att förhindra att den familjerättsliga lagstiftningen blir ett verktyg som innebär att barn – som det är i dag – inte kan skyddas från våld och våldsutövare. Det är angeläget att kommande nationella åtgärdsplan mot våld i nära relation inkluderar åtgärder för att kartlägga, förebygga och bekämpa att våld i familjen osynliggörs i familjerättsliga sammanhang.

3 Öka barnrättsperspektivet i mål som rör vårdnad, boende och umgänge

Barnets bästa ska vara avgörande för alla frågor om vårdnad, boende och umgänge. Vid bedömningen ska det fästas avseende särskilt vid dels risken för att barnet eller någon annan i familjen utsätts för övergrepp eller att barnet olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa, dels barnets behov av en nära och god kontakt med båda föräldrarna (kontaktprincipen). Kartläggningar på området visar dock att kontaktprincipen har fått ett större genomslag i praktiken än risken för att barnet far illa. Det har inte varit lagstiftarens intention.

Den föregående regeringen gav 2021 Jämställdhetsmyndigheten uppdraget att genomföra en kartläggning angående hur man tar hänsyn till att övergrepp pågått från den ene mot den andre föräldern gällande mål om vårdnad, boende och umgänge.

Detta mynnade ut i rapporten med det talande namnet Uppgifter om våld är inget undantag. Våld eller annan typ av övergrepp mot förälder, partner eller barn förekom i 64 procent av målen som granskades. Den typ av uppgifter om våld eller andra övergrepp som förekommer mest i målen är uppgifter om våld eller övergrepp av en förälder mot ett eller flera barn samt våld/övergrepp av en man mot en kvinna. Kartläggningen visar också att det nästintill uteslutande är kvinnor som tvingas söka sig till skyddade boenden tillsammans med sina barn.

Kartläggningen ger en bild av omfattningen på problemet, och då är detta endast de fall som når domstol, många våldsutsatta kvinnor har varken råd eller möjlighet att få samhällets hjälp p.g.a. våldets omfattning mot dem och barnen. Vilket går ut över barnens rätt till skydd.

Dessutom visar kartläggningen att riskbedömningarna brister, vilket naturligtvis kan få ödesdigra konsekvenser. En riskbedömning har gjorts gällande våld i 69 procent av fallen. I flera fall har då inte analysen varit systematisk eller sammanhängande.

Det blir i denna utredning mycket tydligt att domstolarna fokuserar betydligt mer på samarbetsvårigheter än risken för att barnet utsätts för våld från föräldern. Vissa domstolar har även omformulerat förekomsten av våld till att det handlar om just samarbetsvårigheter. Våld är inte ett uttryck för samarbetsvårigheter – våld är våld och ska betraktas som sådant.

Myndigheten har även haft samtal med barn inom ramen för detta uppdrag. Det som framkommer är upprörande och oroande. Att barnrättsperspektivet brister är inte ovanligt och därmed följer en risk att barnet kan tvingas att bo med och ha umgänge med en våldsutövande mamma eller pappa.

Utredningen har också visat att domstolen sällan gör en överflyttning av vårdnad eller boende för barn från den ena till den andra föräldern, med grunden att den som lämnat uppgifter om våld inte tillgodoser barnets behov av kontakt med den andra föräldern. Det som är den gemensamma nämnaren för målen som granskats är att risk för våld eller andra typer av övergrepp inte bedömts eller konstaterats och detta ger följderna att det inte går att utesluta att det finns en överhängande risk att barnen i målen kan ha tvingats bo med en våldsutövande mamma eller pappa.

En rapport från Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) visar också hur mäns våld inom familjen har begränsad påverkan på utgången i en vårdnadstvist. En annan granskning som gjorts av Ekot visar att många vårdnadstvister avgörs i överenskommelser mellan föräldrar, och då uteblir återkommande de riskbedömningar som domstolarna är skyldiga att göra. I en dokumenterad riskbedömning ska domstolarna avgöra bl.a. huruvida barnen kan fara illa hos någon av föräldrarna. Ekot undersökte 94 överenskommelser där det finns uppgifter om våld eller andra risker för barnen, och där har tingsrätterna endast gjort en dokumenterad riskbedömning i tre fall. Detta är oroväckande siffror som påvisar behovet av att öka kunskaperna inom rättsvårdande myndigheter gällande mäns våld mot kvinnor och barn.

Den 1 juli 2021 trädde en ny lag i kraft som gör att barn som blir vittne till våld inom familjen får starkare skydd. Den nya lagen om barnfridsbrott innebär att det blir straffbart att utsätta barn för att bevittna brott i nära relation. Ett barn som bevittnar våld blir nu målsägande och har då rätt till målsägandebiträde och skadestånd. Barnet ges därmed ett ökat rättsskydd och ses som ett brottsoffer och det betyder mycket för

barnens rättssäkerhet och möjlighet att få upprättelse. Denna nya lag är av stor vikt men frågan kvarstår hur det påverkar den våldsutövande förälderns rätt till vårdnad, boende och umgänge.

I arbetet för ett jämställt samhälle med tydligt fokus på barns rättigheter är det av yttersta vikt att det är barnets bästa och barnets perspektiv som beaktas vid beslut om vårdnad och att våldsutövande föräldrar fråntas vårdnaden av sina barn. Dagens tolkning tar större hänsyn till de vuxnas vilja att få träffa sina barn och inte till barnets rätt till trygghet och ett liv utan våld. Dagens tolkning strider således mot barnkonventionen. Våldsutövande föräldrar bör inte ha del i barns vårdnad.

Empirin talar sitt tydliga språk; barnets rättigheter i vårdnadstvister behöver verkligen ses över och stärkas. Den socialdemokratiskt ledda regeringen beslutade 2021 även att en särskild utredare skulle se över reglerna i föräldrabalken om vårdnadsöverflyttning, adoption och umgänge. Uppdraget syftade bland annat till att skapa bättre förutsättningar för kontinuitet, stabilitet och trygghet för barn som har upplevt våld utövat av närstående. Utredningen fick namnet Vikten av trygghet och kontinuitet för barn i utsatta situationer – en översyn av reglerna i föräldrabalken. Utredningen har presenterat sitt betänkande ”Tryggare hem för barn” för regeringen. Det har varit på remiss och bereds för närvarande i Regeringskansliet. Det är angeläget att regeringen snarast återkommer med proposition till riksdagen.

En fråga som bland annat Barnombudsmannen och barnrättsorganisationer har lyft för att öka barnrättsperspektivet, är barns rätt till eget ombud i ärenden som rör vårdnad, boende och umgänge. Argument som anförs är att detta rör barnets hela liv och att samhället inte bör skydda barnet från processen, utan i processen. En översyn bör göras av fördelar respektive nackdelar med att införa egna juridiska ombud för barn samt hur det skulle kunna göras.

4 Vårdnad utan våld

Barn ska skyddas från våld. En förälder som utsatt barnet eller andra närstående för våld, sätter inte barnets bästa främst och måste alltså kunna fråntas vårdnaden.

Barn är idag relativt oskyddade för vårdnadshavare som utsätter dem för våld. Föräldrarätten är mycket stark på bekostnad av våldsutsatta barns rätt till en uppväxt fri från våld. Viktiga steg har dock tagits. Under den socialdemokratiskt ledda regeringen ändrades föräldrabalken så att barn som har en förälder som har mördat den andra föräldern enklare skulle kunna skyddas från den otrygghet och de risker det innebär att ha sin ena förälders mördare som vårdnadshavare. De nya reglerna trädde i kraft den 1 juli 2021.

I detta lagärende skrev civilutskottet: ”När det gäller frågan om vårdnadsöverflyttning vid dödligt våld i familjen konstaterar utskottet att det nya systemet med tillfälliga vårdnadshavare skapar förutsättningar för en snabb vårdnadsöverflyttning i sådana situationer. Som också regeringen framhåller är en vårdnadshavare som avsiktligt dödar eller allvarligt skadar den andra vårdnadshavaren så gott som alltid olämplig som vårdnadshavare, och en ändring i vårdnaden ska då göras.”

Genom aktuella fall har det dock framkommit att kommuner inte alltid implementerar den nya lagstiftningen och att barn därmed inte skyddas som lagstiftaren avsett. Det är inte rimligt. Socialnämnden har ett ansvar att ansöka om vårdnadsöverflyttning

när den får kännedom om att någon åtgärd behöver vidtas i frågan om vårdnaden, och lagstiftaren har varit tydlig med att bland annat dödligt våld är bakgrunden till den lagändring som har genomförts och därmed de utökade befogenheter och ansvar som lagts på socialnämnden.

Staten måste kunna garantera att Sveriges kommuner gör sitt jobb och initierar vårdnadsöverflyttningar som lagen föreskriver. Det krävs ett kunskapslyft bland landets socialtjänster, inklusive familjerätterna.

Därutöver är det rimligt att även icke-dödligt våld innefattas av vad som innebär att en vårdnadsöverflyttning ska kunna äga rum. Det är inte rimligt att det krävs att mamman blir mördad för att barnen ska slippa att ha en våldsutövande pappa som vårdnadshavare. Barnen måste kunna slippa att ha en våldsutövande förälder som vårdnadshavare, utan att det krävs att den andra föräldern, som ofta är barnets enda skydd, blir mördad. Lagen säger förvisso att det är möjligt för en socialnämnd att initiera en vårdnadsöverflyttning också om en förälder allvarligt skadat den andra föräldern, men det är rimligt att se över denna skrivning för att också inkludera exempelvis långvarigt, latent våld, där enskilda våldshandlingar inte definieras som allvarliga var för sig, men där de sammantaget utgör den typ av våld som en vårdnadshavare inte ska kunna utöva mot den andra föräldern.

5 Boende utan våld

Det fanns en bred uppslutning i riksdagen kring ovan nämnda lagändring. Den var viktig och stärkte både barns rätt och samhällets förmåga och ansvar att skydda barn från våldsamma föräldrar. Utifrån ett barnperspektiv framstår det dock som otillräckligt. För det enskilda barnet som fått sin förälder (ofta mamman) mördad eller allvarligt skadad av den andra föräldern (ofta pappan) innebär det stora risker och smärta att behöva bo eller ha umgänge med den förälder som mördat eller skadat den andra föräldern som ofta varit den som stått för barnets trygghet.

Vårdnaden och de beslut i ett barns liv som berörs av vårdnaden är självklart viktiga, men i det enskilda barnets vardag är dagar och nätter vid umgängen minst lika viktiga – kanske viktigare utifrån barnets perspektiv. Det är vid boende och umgängen som barnet lämnas ensam med den förälder som mördat eller skadat den andra föräldern. Det är angeläget att vuxna föreställer sig känslan hos ett barn av att lämnas helt ensam med den person som dödat eller skadat den andra föräldern, och att barnet lever med vetskapen om att om barnet protesterar eller visar sig ovillig till boende eller umgänge kan det få svåra konsekvenser när barnet tvingas vara ensam med föräldern som mördat eller skadat den andra föräldern – kanske samma konsekvenser som för den mördade eller skadade.

Riksdag och regering har sagt att om man avsiktligt dödar eller allvarligt skadar den andra vårdnadshavaren är man så gott som alltid olämplig som vårdnadshavare. Det är angeläget att riksdagen nu verkligen ser barnets perspektiv och uttalar att man så gott som alltid då även är olämplig som boendeförälder. Det är varken logiskt eller rimligt för våldsutsatta barn att vuxenvärlden menar att en förälder är olämplig som vårdnadshavare på grund av våld, men att samma våldsutövande förälder är lämplig att bo med, sova över hos och träffa ensam.

6 Umgänge utan våld

Det var i utredningen *Se barnet!* som ovan nämnda förslag om vårdnadsöverflyttningar vid våld lades fram, som senare ledde till propositionen *Ett stärkt barnrättsperspektiv i vårdnadstvister*. Vid remitteringen av utredningen lyfte remissinstanser upp frågan om hur dödligt och allvarligt våld mot barn, föräldrar eller annan familjemedlem också måste beaktas i andra frågor.

När en förälder varit våldsamt mot barn, förälder eller annan familjemedlem är det extra viktigt att ta hänsyn till vad barnet vill, men också till att vardagen blir tillräckligt trygg för att rehabilitering och återhämtning ska ske. När en förälder utövat allvarligt våld mot barn, förälder eller annan familjemedlem bör grundprincipen vara att inget umgänge ska utdömas. Det gäller även när en förälder dödat den andra. Det ska inte krävas att barnet aktivt ska motsätta sig umgänge. Det krävs väldigt mycket för att ett barn aktivt ska ta ställning mot en våldsamt och farlig förälders vilja, det är helt enkelt inte ett rimligt krav. I de situationerna är det rimligt att vända på det. Om ett barn uttrycker aktivt att han eller hon vill träffa en våldsamt förälder behöver skälen till det utredas. Barn kan ibland vilja träffa en våldsamt förälder för att hålla denna lugn, för att kontrollera hur andra familjemedlemmar har det eller för att de vet att föräldern kräver det. Då kan familjerätten och domstolen behöva sätta sig över barnets vilja och besluta om att umgänge ändå inte ska äga rum, enligt Stiftelsen Allmänna Barnhuset. Den våldsamma föräldern behöver också visa att den är trygg.

Inget barn ska behöva ha oskyddat umgänge med en förälder som utövat våld mot barnet eller andra familjemedlemmar. Barn är också de enda brottsoffer som tvingas träffa sina förövare. Precis som riksdagen har sagt att en förälder som avsiktligt dödar eller allvarligt skadar den andra vårdnadshavaren så gott som alltid är olämplig som vårdnadshavare, behöver nu riksdagen se barnperspektivet och uttala att en förälder då också så gott som alltid är olämplig för att träffa barnet ensam. Det är varken logiskt eller rimligt för våldsutsatta barn att vuxenvärlden menar att en förälder är olämplig som vårdnadshavare på grund av våld, men att samma våldsutövande förälder är lämplig att sova över hos och träffa ensam under umgänge.

Det finns flera sätt som umgänge kan ske på, till exempel via telefon, videosamtal eller brev. Det är också möjligt för domstol att besluta om umgänge med umgängesstöd. Umgängesformen umgängesstöd bör kunna ges under längre perioder än idag, samt när våld och övergrepp mot barnet och andra familjemedlemmar finns med i bilden. Så länge samhället anser att en god och nära relation med båda föräldrarna är lika viktigt att försöka uppnå som barnets rätt till ett liv utan våld, så måste samhället ha möjlighet att kliva in och garantera att det för barnet är möjligt att få ha ett liv utan våld samtidigt som samhället beslutar om umgänge.

Regleringen behöver också ses över så att umgängesstöd verkligen kan användas som skydd när risk för våld föreligger. Därutöver bör det prövas som Lagrådet anförde i samband med att förslaget lades fram. Enligt Lagrådet kunde det finnas behov av en möjlighet för domstolen att fatta ett separat beslut om umgängesstöd.

Det är nu mer än tio år sedan den reglering i föräldrabalken infördes som handlar om umgängesstöd. Det var en viktig ändring som genomfördes, men det är angeläget att regeringen utvärderar och ser över denna lagstiftning för att kunna bedöma om och hur den kan förbättras, och återkommer till riksdagen med redovisning och förslag.

Samhället behöver skaffa sig flera verktyg för att hjälpa barnen så att umgänge inte leder till våld och övergrepp. Ett av flera sådana verktyg skulle kunna vara en ökad möjlighet för tingsrätter att besluta om umgänge med umgängesstöd.

I dagsläget är det också en kostnadsfråga. Innan en domstol beslutar om umgänge med umgängesstöd, så efterhör domstolen kommunens möjligheter att erbjuda detta. Om kommunen inte har möjlighet att erbjuda det på ett för domstolen skäligt sätt för barnet, så begränsas möjligheten att besluta om det. En översyn krävs för att se om kommunerna behöver tillföras mer resurser för detta.

7 Våld mot syskon

Det bör övervägas att se över möjligheten att skärpa lagstiftningen så att en förälders våldsutövande mot en familjemedlem påverkar föräldrarnas möjlighet till vårdnad, boende och umgänge med andra familjemedlemmar. Det är inte självklart fallet idag. Ett barn vars syskon bevisligen utsatts för våld bedöms inte alltid behöva samma skydd som det ”direkt” våldsutsatta syskonet, om det inte har bevisats att också det barnet har utsatts. Detta behöver ändras.

Det är känt att bevisläget ofta är komplicerat och svårt i samband med våld och övergrepp mot barn, och det som går att bevisa gällande ett barn är inte alltid möjligt att bevisa att det även inbegriper barnets syskon. En förälder som bedöms olämplig som vårdnadshavare eller boendeförälder för ett barn på grund av våld och övergrepp, torde inte kunna bedömas vara lämplig för detsamma för ett annat barn. Detsamma bör gälla oövervakat umgänge.

8 Våld i nära relationer

Alla som utsatts för våld i nära relationer ska få hjälp och stöttning av samhället. Det gäller alla, oavsett kön. Eftersom det allra vanligaste är mäns våld mot kvinnor, är det främst så vi beskriver samhällsproblemet och när vi formulerar våra förslag till lösningar.

Den sociala och fysiska tryggheten för dem som anmäler brotten måste stärkas, samhället ska finnas med hela vägen. Restriktionerna för män som dömts behöver bli tydligare även efter avtjänat straff. Kontaktförbud ska användas mer frekvent och överträdelse ska bestraffas. Vårdnad, boende och umgänge med barn ska kunna begränsas ytterligare och i fler fall.

Kunskaperna om våld i nära relationer behöver öka hos familjerätterna, socialtjänsten, medlare utsedda av domstol och hos rättsvårdande myndigheter. Kvinnor som utsatts för våld ska inte straffas dubbelt – först genom våldet, sedan med ett samhälle som inte hjälper dem. Idag finns stora brister i kunskap om våld, dels hos familjerätter, dels hos rättsvårdande myndigheter. Det slår mot våldsutsatta kvinnor och barn. Det krävs kunskapshöjande åtgärder för landets socialtjänster, familjerätter och rättsvårdande myndigheter om a) mäns våld mot kvinnor och b) barnens rätt till ett liv utan våld. Det inkluderar ökad förståelse kring trauma, traumabindning samt fysiska och psykiska reaktioner på såväl kortvarigt som långvarigt våld. Bristande traumakompetens bidrar idag till att samhället förstärker, försvårar och fördjupar våldsutsatta barns och kvinnors trauma.

Det handlar också om samhällets förmåga att möta den våldsutsatta, genom att t.ex. erbjuda separata rum vid möten hos familjerätt, medlare, rättsvårdande myndigheter, socialtjänst o.s.v. Ingen ska behöva få sin förmåga försvagad vid ett viktigt möte, för att hon är rädd för någon som är på mötet, d.v.s. förövaren.

Det finns också ett behov av att utveckla stöd för teamen som jobbar med våld i nära relation inom socialtjänsten, för att de ska ha möjlighet att både stödja utsatta och besöka skolorna och samverka med dem i förebyggande syfte. Det gynnar barnen både här och nu, och längre fram i livet.

I tidigare nämnd rapport från Jämställdhetsmyndigheten, Uppgifter om våld är inget undantag, framgår att domstolar omformulerar uppgifter om våld eller andra övergrepp till konflikt eller samarbetsvårigheter. Det finns också exempel i kartläggningen på domar där domstolen bedömt förälders och barns vistelse i skyddat boende som samarbetsvårigheter. Detta medför att uppgifterna om våld eller andra övergrepp förminskas eller osynliggörs. Det är inte till barnets bästa.

Vid resonemang kring samarbetsvårigheter bortser domstolen från de ojämlika maktförhållanden som förekomst av våld eller andra övergrepp innebär, enligt myndighetens rapport. Samarbete mellan föräldrar kan vara direkt olämpligt vid våldsutsatthet utifrån de risker våldet kan innebära för barnet och den våldsutsatta föräldern, i majoriteten av målen mamman. Forskning visar att kvinnor och barn som lever i våldsutsatthet är som mest utsatta i samband med separationer och vid konflikter rörande barn, eftersom det ytterst kan utgöra en bakgrund till dödligt våld.

Myndighetens kartläggning visar att lagstiftarens intentioner om skydd för våldsutsatta barn och vuxna inte har fått något tydligt genomslag i domstolarna. Endast i cirka 20 procent av domarna har domstolen beaktat uppgifter om våld eller andra övergrepp som framkommer i målet i hög omfattning. I rapporten slås fast att domstolarna behöver få kunskap om mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, våld mot barn och hedersrelaterat våld och förtryck och vad konsekvenserna av våldsutsatthet innebär för den utsatta och vilka konsekvenser beslut om vårdnad, boende eller umgänge kan få.

Det är problematiskt att rättsvårdande myndigheter omskriver våld mot en person – den våldsutsatta – som samarbetsvårigheter mellan två personer – den våldsutsatta och våldsutövaren. En återkommande del i mäns våld mot kvinnor är normaliseringsprocessen där den våldsutsatta kvinnan bland annat vänjs vid våldet. En vanlig del av detta är att den våldsutsatta ständigt får höra att våldet är hennes eget fel. Hon ikläds av förövaren ansvaret för hans handlingar. Förövaren inympar på olika sätt skuld och skam i den våldsutsatta, och detta tar ofta mycket lång tid att bryta. Denna normalisering av våldet, samt skuld- och skambeläggning av den våldsutsatta kvinnan, förstärks av myndigheters omskrivningar av våld som samarbetsproblem. Det är inte till barnets bästa att våldsutsatta åläggs ansvaret för våldsutövarens gärningar. En översyn och förändring av svensk lagstiftning och praxis behöver göras för att tydliggöra ansvarsförhållandena vid våld i nära relation. Den våldsutsatta ska inte ikläs ansvar för våldet.

9 Hedersrelaterat våld och förtryck (HRV)

Hedersförtryck har inte någon plats i Sverige. Den socialdemokratiskt ledda regeringen initierade flera åtgärder för att stoppa hedersförtrycket; bland annat gjordes hedersförtryck till ett särskilt brott. År 2020 stärkte också den socialdemokratiskt ledda

regeringen skyddet mot hedersrelaterade brott genom införandet av ett nytt brott, barnäktenskapsbrott. Samtidigt infördes även en ny särskild straffskärpningsgrund för brott med hedersmotiv. Dessutom infördes ett utreseförbud för att skydda barn från att föras utomlands för att ingå barnäktenskap eller könsstympas. Men arbetet måste fortsätta – inte minst inom det familjerättsliga området. Rapporter om förtryckta och bortförda barn och kvinnor kommer alltjämt.

Just nu pågår inom Regeringskansliet beredning och analys av utredningen Tryggare hem för barn. Det är angeläget att regeringen i beredningen inkluderar hur barn inom den familjerättsliga lagstiftningen också ska skyddas från hedersrelaterat våld och förtryck samt att kunskapen om detta höjs bland familjerätter och rättsvårdande myndigheter.

Föräldrar som utsätter barn för hedersrelaterat våld och förtryck ska inte ha del i vårdnad eller vara boendeförälder. Övervakat umgänge ska inte heller som regel genomföras om barnet inte uttryckligen önskar detta och det bedöms vara till barnets bästa.

Finns det misstanke om att ett barn kommer att utsättas för ett hedersrelaterat bortförande så utgör det även en signal för att också syskonen är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

Hundratals barn och unga utsätts för, riskerar eller hotas med hedersrelaterade bortföranden. Mörkertalet är stort. Det finns möjlighet att fatta beslut om utreseförbud i de fall det finns en påtaglig risk för att ett barn förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att utsättas för barnäktenskap eller könsstympning. Det bör övervägas att utvidga denna reglering för att även omfatta andra hedersrelaterade bortföranden, såsom bestraffnings- och uppfostringsresor, omvändelseförsök av hbtqi-personer, oskuldskontroller och oskuldsintyg. Det bör även övervägas att införa möjlighet att beslagta alla former av resehandlingar vid ett meddelat utreseförbud.

Därutöver behöver skyddet för barns medborgarskap stärkas. Det bör övervägas att en ansökan om upphävande av barns svenska medborgarskap ska prövas av domstol utifrån principen om barnets bästa. Barns medborgarskap får inte upphävas i de fall barnet riskerar att fara illa.

10 Utveckla medlingsinstrumentet

Ibland lämnar tingsrätten i uppdrag till en medlare utanför domstolen att försöka hjälpa föräldrar att hitta en samförståndslösning för barnets bästa. Medlingsinstrumentet har införts och utvecklats på senare år och det är positivt att tingsrätterna får ytterligare ett instrument för att för barnets bästa lösa konflikter mellan föräldrarna. Medling är dock inte alltid lämpligt vid våldsutsatthet eftersom det kan bli ytterligare en form för förövaren att utöva våld, särskilt om medlare inte innehar kunskap om våld i nära relation, dess uttryck och former.

Eftersom medlingen fortfarande är så pass ny inom svenskt rättsväsende är det också fortsatt utan rutiner kring information och transparens för de föräldrar som åläggs att delta i medling. Vad innebär samtalen? Vad har du rätt att be om ifråga om betänketid och avstånd till förövaren i samtalen? O.s.v. Bristen på information och transparens inför samtalen riskerar att ytterligare slå mot våldsutsatta som därmed står än sämre rustade inför medlingsamtalen. För många våldsutsatta är det också viktigt att få ta

med sig en stödperson från t.ex. en kvinnojour eller kommunens enhet för våldsutsatta. Det måste också tydliggöras så att medlare inte kan neka att stödpersoner från dessa verksamheter får följa med och att den våldsutsatta får sitta i separat rum under medlingen.

Det är viktigt att understryka att det är för barnens bästa det är nödvändigt att en våldsutsatt förälder vågar och förmår säga vad hen tycker och tänker i medlingsamtal.

Medlingsinstrumentet måste fortsatt utvecklas i syfte

- att öka kunskapen om och när det är lämpligt med medling, och när det inte är lämpligt
- att höja kunskapen hos medlare och rättsvårdande myndigheter om våld i nära relation och våldets mekanismer
- att våldsutsatta ska få ta med sig en stödperson vid medling och sitta i separata rum
- att informationen till föräldrar inför medlingen ska tydliggöras och formaliseras.

11 Ekonomiskt våld

Den socialdemokratiskt ledda regeringen initierade en lång rad insatser för att motverka ekonomiskt våld i nära relationer, till exempel jämställdhetsintegrering inom statens myndigheter och verk, inklusive Kronofogden. Vi uppskattar att vårt arbete i regering tas vidare av den nya regeringen. Det är bra för Sverige med kontinuitet i arbetet mot mäns våld mot kvinnor.

Kronofogden beskriver på sin hemsida vad ekonomiskt våld handlar om. De skriver bland annat: ”Ekonomiskt våld handlar, precis som annat våld, om maktutövning och kontroll. Det kan leda till långvarig skuldsättning och skulder hos oss.”

Myndigheten lyfter olika exempel på ekonomiskt våld, såsom när någon skaffar sig åtkomst till en annans bank-id, mejl och mobiltelefon eller lånar och tar krediter i någon annans namn. Mäns våld mot kvinnor inkluderar ofta ekonomiskt våld, där förövaren använder våldet för att utöva makt och kontroll över kvinnan.

Regeringen har till riksdagen redovisat att man påbörjat arbetet med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck som ska gälla 2024–2026. Det är mycket välkommet att regeringen beslutat att följa upp det tidigare arbetet med att ta fram ett nytt åtgärdsprogram.

I det pågående åtgärdsprogrammet för 2021–2023 finns viktiga aspekter kring ekonomi och våld inkluderat, bland annat inom utvecklingsområdet Särskild sårbarhet där det bland annat sägs: ”Ekonomi kan även vara ett sätt för våldsutövare att utöva kontroll, vilket kan leda till problem med försörjningen lång tid efter separationen, t.ex. om bodelning fördröjs.”

Det är angeläget att det nya åtgärdsprogrammet även inkluderar åtgärder för att förebygga och bekämpa mäns ekonomiska våld mot kvinnor i nära relationer.

12 Tidsgräns vid bodelning

En form av ekonomiskt våld som är vanligt förekommande är utdragna bodelningsprocesser.

När en kvinna vågar ta steget att lämna en våldsam partner är det viktigt att få stöd. Lika viktigt är att få till en långsiktighet för att kunna börja ett nytt liv. Det finns kvinnor som lämnat men som har känt sig tvingade att gå tillbaka när de inte får till en bra bostadssituation för sig och barnen. Till exempel handlar det om kvinnor som inte fått till en bodelning och därmed inte har ekonomiska möjligheter till en hållbar bostadssituation. Maken eller sambon har vägrat medverka till en bodelning och situationen har till slut tvingat brottsoffret tillbaka till förövaren. Det är en del av mannens eftervåld mot kvinnan och är en typ av ekonomiskt våld som är riktad för att fortsatt kunna kontrollera och skada kvinnans och barnens psykiska och fysiska mående.

En bodelning mellan makar och sambor bör göras skyndsamt, men det finns idag inte någon lag som anger hur lång tid den ska ta eller som mest får ta. Det är inte rimligt.

Mot bakgrund av ovanstående bör regeringen se över möjligheten att införa en tidsgräns för när en påbörjad bodelningsprocess ska vara färdigställd. Översynen bör också inkludera förslag om hur processen ska kunna genomföras utan att parterna tillåts, som idag, fördröja en påbörjad process till skada för den andra parten, och därmed också för barnen. Därutöver behöver rättsvårdande myndigheter och bodelningsförrättare få ökade kunskaper om mäns våld mot kvinnor eftersom bodelningsprocesserna används som eftervåld och ekonomiskt våld. Våldsutsatta måste under bodelningsprocesser tillåtas ta med stödpersoner till gemensamma möten och det måste finnas möjlighet att sitta i separata rum vid möten med våldsutövaren. Ingen ska behöva få sin förmåga försvagad vid ett viktigt möte, för att hon är rädd för någon som är på mötet, d.v.s. förövaren.

Riksdagen har gjort ett tillkännagivande till regeringen om tidsgräns för bodelning. Justitieministern har till riksdagens partier meddelat att en återkoppling kring detta arbete ska ske under hösten 2023. Vi följer frågan noga och emotser det regeringen utlovat.

13 Formkrav för fullmakter

En form av ekonomiskt våld som är vanligt förekommande enligt kvinnoorganisationer, är hur frånvaron av formkrav för fullmakter används av våldsamma män för att utöva makt och kontroll över kvinnor. Riksdagen har nåtts av uppgifter om hur fullmakter för bankärenden varken behöver innehålla datum eller vara bevittnade – vilket har förenklats och möjliggjort för våldsutövare att skuldsätta våldsutsatta kvinnor. Trots att fullmakter har innehållit felaktiga personnummer har de kunnat användas för att ta stora lån som kvinnan sedan står som ansvarig för – och som ger stora problem framåt. Det begränsar kvinnans handlingsutrymme ekonomiskt och socialt och har både negativ fysisk och psykisk påverkan.

Ibland anförs det som en fördel att det i de allra flesta fall inte finns några särskilda formkrav för en fullmakt, eftersom det anses bidra till att fullmakter är enkla att använda och underlättar för både privatpersoner och företag som behöver rättshandla

genom någon annan. Men det är naturligtvis inte acceptabelt att den här typen av goda intentioner från statens sida systematiskt missbrukas av våldsutövande män, som därmed kan upprätthålla och förstärka sin makt och kontroll över våldsutsatta kvinnor. Det kan självklart aldrig ha varit lagstiftarens intention.

Denna typ av ekonomiskt våld kan även göra det svårare att lämna en våldsam relation. Införandet av formkrav för fullmakter, likt till exempel de som finns för testamenten, framstår som ett användbart verktyg för att stärka detta förebyggande arbete mot mäns våld mot kvinnor, och just mot det ekonomiska våldet. Regeringen bör därför se över detta och återkomma till riksdagen.

14 Framtidsfullmakter

Att människor som behöver hjälp känner sig trygga med att de också får det är en viktig fråga för oss socialdemokrater. Som ett komplement till ordningen med gode män och förvaltare infördes för några år sedan under den tidigare regeringen en lagstiftning om framtidsfullmakter.

En framtidsfullmakt ger enskilda ökat självbestämmande och bättre möjligheter att planera framtiden och behålla kontrollen över frågor som är av stor betydelse för dem. Det är angeläget att ordningen med framtidsfullmakter fungerar som det var tänkt och att fullmaktshavare ges goda förutsättningar att hjälpa sina huvudmän i deras vardag.

Inkommande rapporter har berättat om att de som använder framtidsfullmakter förvägras använda dem av banker men också socialtjänst. Dessa accepterar inte framtidsfullmakter utan kräver särskilda bankfullmakter eller god man. Det framstår därmed som att lagen om framtidsfullmakter inte får det genomslag som var lagstiftarens intention.

Det är tydligt att det finns en osäkerhet hos vissa aktörer om vad en framtidsfullmakt innebär och vilken behörighet en framtidsfullmaktshavare har att företräda sin huvudman. Lagstiftningen är fortfarande relativt ny, men det har ändå gått flera år sedan den trädde i kraft. Det är angeläget att lagstiftningen efterlevs. Det är inte rimligt att medborgare som behöver använda sig av framtidsfullmakter inte kan göra det. Här måste regeringen ta sitt ansvar att göra lagstiftningen känd för berörda aktörer.

15 Testamentsregister

Det har i riksdagen vid flera tillfällen de senaste två decennierna diskuterats huruvida dagens ordning gällande upprättande av testamente är tillfredsställande. Flera ledamöter, med olika partibeteckningar, har både motionerat i saken och ställt skriftliga frågor till ansvariga statsråd.

Skatteverket redovisade i maj 2008 resultatet av ett utredningsarbete de gjort. Skatteverket föreslog att det skulle införas en möjlighet att registrera testamenten i ett officiellt testamentsregister. Den dåvarande regeringen valde dock att inte gå vidare med förslaget. Frågan har fortsatt att vara aktuell, och riksdagen har också gjort tillkännagivanden.

Att inrätta ett statligt testamentsregister kräver noggranna överväganden och lagändringar. Den förra regeringen gav Skatteverket i uppdrag att se över frågan och

redovisa sin bedömning av hur en sådan tjänst skulle kunna utformas och administreras på ett effektivt sätt.

Skatteverket har redovisat uppdraget till Justitiedepartementet. Den tidigare regeringen angav därefter att Skatteverkets redovisning utgjorde ett bra underlag inför det fortsatta arbetet med att överväga alla de rättsliga frågeställningar som aktualiseras och ta fram författningsförslag.

Utifrån riksdagens tillkännagivande om testamentsregister och det arbete förra regeringen initierade och genomförde är det angeläget att detta följs upp och slutförs. Regeringen har aviserat att det ska göras en bred översyn av olika aspekter av arvsrätten och har meddelat att det pågår ett arbete med att ta fram kommittédirektiv. Regeringen har meddelat att det ”i det sammanhanget kan ... övervägas om inrättande av ett testamentregister ska ingå”. Vi vill erinra regeringen om dess konstitutionella förpliktelser ifråga om tillkännagivanden från riksdagen.

16 En föräldraskapsrättslig lagstiftning för alla

Den förra regeringen tillsatte utredningen ”En föräldraskapsrättslig lagstiftning för alla”. Utredningen kom 2022 med sitt betänkande ”Alla tiders föräldraskap”.

Utredningen hanterar en rad angelägna frågor, inklusive frågor som är aktuella för barn som tillkommit via surrogatmödraskap. Även om det inte är tillåtet inom svensk hälso- och sjukvård är det angeläget att också dessa barns rättigheter kan tillgodoses ifråga om trygga livsvillkor och rätten till sitt ursprung. I regeringsställning gav vi socialdemokrater ett uppdrag till Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd (MFoF), att ta fram ett kunskapsstöd för myndigheter när de ska hantera frågeställningar som rör barn som har kommit till via surrogatarrangemang, så att inga barn riskerar att hamna i kläm.

Enligt utredningen ”Alla tiders föräldraskap” finns det flera frågor som behöver hanteras för att uppnå en föräldraskapsrättslig lagstiftning för alla, oavsett familjekonstellationer. Utredningen har varit på remiss och intresseorganisationer som företräder bl.a. samkönade föräldrar beskriver att det är brådskande att få ny lagstiftning på plats. Regeringen bör återkomma till riksdagen snarast angående detta.

Jennie Nilsson (S)

Leif Nysmed (S)

Denis Begic (S)

Markus Kallifatides (S)

Laila Naraghi (S)

Anna-Belle Strömberg (S)